

СУ “СВ. КЛИМЕНТОХРИДСКИ”

ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА

ПЕДАГОГИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО

КОНЦЕПТУАЛЕН ПРОЕКТ

с изходна точка прабългарската култура и изкуство

ОТНОСИТЕЛНОСТНА АБСОЛЮТА

Изготвил: Любомира Попова

Проверил: д-р Орлин Дворянов

УВОДИМОТИВАЦИЯ

Религия нарича будността на живото същество в миговете, когато надвива, владее, отрича, дори унищожава съществуването.

Освалд Шпенглер

Обществото се формира в следствие на своята история. То е изградено от нея и на свой ред я гради, създавайки личности, които да го водят. Личността се формира в следствие на своите преживявания. Тя може да следва, приема или отрича традициите на своя народ, но не може да не бъде част от него, негово следствие и негова първопричина. Именно в личността се преплитат минало и настояще, винаги с насоченост към бъдещето.

В миналото политическите решения на владетелите са зависели до голяма степен от религията. Промените в религиите, от своя страна, са били и продължават да бъдат политически решения.

Българската култура не се е запазила до днес такава, каквато е била в началото - тя е претърпяла значителни промени, продиктувани от постоянно променящата се историческа действителност, от сблъсъците и взаимоотношенията ѝ с други култури. Решаваща роля в нейната история заемат религиозния ѝ мироглед и промените в него. Българите са изповядвали монотеизъм още преди да създадат своя държава на Балканския полуостров и са продължили да бъдат монотеисти и след приемането на християнството от Византийската империя. Смяната на религията на цял народ е трудно решение от страна на българският владетел - хан Борис I - решение, чиито последствия определят хода на цялата по-нататъшна история на българите и променят неговите бит, култура и традиции. Това, което останало непроменено е религиозността на българина и неговото дълбоко убеждение в тази изначална, съзидателна сила определяща битието и небитието, частица, от която всеки от нас носи в себе си.

Вярата в Бог не е постоянна величина. Тя е различна за всички народи и за всеки човек, в зависимост от неговата съвременност, възпитание, и лични убеждения. За съвременния човек е все по-трудно да усети като вътрешна необходимост нуждата от вяра в бог, определящ съществуването и неговия собствен живот, тъй като обществото днес е издигнало култ към личността и нейния потенциал да гради сама своя бит и чрез него този на цялото човечество. Нашия светоглед се обуславя не само от съвременността, а и от културните традиции, които наследяваме чрез усвояването на морални принципи и ценности, залегнали дълбоко и в светското, и в религиозното ни обучение.

Целта на този проект е разкриването на същността на две различни религии, колкото подобни по същност, толкова и различни по отношение на техния култ, и трансформацията, която претърпяват в светогледа на съвременния българин. Той е наследник на част от самобитните традиции на своя народ, запазили се и до днес, на християнската религия и на съвременните тенденции за глобализация на обществата, разграждане на предишния облик на света и изграждането на нов, подчинен на човешката воля и научно-технологичния прогрес. Християнството е сплотявало народа ни през вековете - векове под робство на християнска Византия, векове под робство на Османската империя, включително и годините от близкото ни минало, когато управленческият елит е проповядвал атеизъм.

В нашето самосъзнание съществуват понятия като патриотизъм, етническа и религиозна принадлежност, но смисълът, който влагаме в тях е различен за всички. Такива понятия получаваме чрез възпитанието си, но усетът за тях е свързан единствено с личните ни преживявания. Те са неизменна част от нас, но ние имаме правото на избор да ги приемем такива, каквито сме ги наследили или да ги отхвърлим, създавайки ги отново така, както искаме да присъстват в нашия живот.

ИЗСЛЕДВАНЕ

Онова, което един народ получава от някой друг чрез покръстване или възхитено подражание, е име, дреха и маска за някакъв собствен усет, но никога самият усет.

Освалд Шпенглер

По време, когато религията е нещо най-свято, когато е израз на гордост, когато е еквивалент на рода и народността, и в този смисъл е по-ценна за човека от националната му принадлежност, тя трябва да бъде заменена с нова. Причините за това са колкото обществени, толкова и духовни, но една от най-важните причини е универсалния характер на християнството. Боговете на славяните са само за тях, Тангра е бог на българите и на родствените им народи, а християнският бог приема всички, които се молят на него, независимо от народността им. Друга негова характеристика е, че това е религия на изкуплението, което поставя човека на друго ниво в отношенията му с бог и с живота след смъртта. В езическите религии боговете обитават отвъден, недостъпен за хората свят, а в християнството този свят е свързан със земния посредством Христос, чиято богочовешка същност премахва преградите между двата свята, а чрез Страшния съд ще се осъществи и тяхното сливане.

Промените след покръстването са свързани с всички области на обществения и духовния живот. От една страна те са верски. От друга са обществени, тъй като се създава нова прослойка - духовенството, а това налага и промени в държавата и нейното управление /и особено по отношение на външната политика, защото по това време почти всички европейски държави били християнски/. Освен това се създава една нова духовна култура, писменост и изкуство за нейното словесно и образно изобразяване. Едно от най-важните последствия е уеднаквяването на верските различия в държава, състояща се не само от българи, но и от славяни, от което произтича обединението им в единен народ.

Върховният бог на българите е бил Тангра - бог-небе с различни атрибути - слънце, светлина, кон, орел, както и с различни функции, отговарящи на различни страни от общественият живот - военна, стопанска, религиозна, владетелска. Тангризмът е първият и най-изчистеният монотеизъм, съществувал някога, и е изповядван от повечето средноазиатски народи. Този древен бог не притежава конкретен образ, не съществуват негови подчинени същества, няма майка, нито жена. Съществувала е представата за женско начало, но не като богиня, а като противопоставяне и допълване на мъжкото начало. Тангра не е от мъжки или от женски пол, той е самото небе - изначален, безплътен, безкраен. За него се отнася стереотипната византийска формула "от бога архонт", което показва, че българският бог е олицетворявал божествената власт, властта като санкция и истина за цялата

държава, а в нея по-голямата част от поданиците са били славяни по произход. Тоест още от най-високо място е тръгвало противоречието на етническият дуализъм в България. Заради българският управляващ елит българският върховен бог трябвало да представлява и славянските божества, да бъде бог изобщо, а това едва ли е приемано благосклонно от славянското население в държавата. “Така че налагането на единна религия, която единствено да санкционира властта отгоре за всички е, може да се предполага, постоянна грижа на хан Борис I след възкачването му на престола в 852 г.”.

По време на почти цялото Средновековие Западна Европа е била политически разделена и заради това разпространението на католицизма никога не е заплашвал независимостта на отделните държави, докато източно-православната църква се е формирала в рамките на държавата и е била зависима от нея. Това предполага, че държава, която се обвърже с църковната ѝ организация неминуемо се обвързва и с политическите ѝ интереси. Въпреки явната заплаха от асимилация, хан Борис I взима решение да приеме християнството от Византия. Една от най-важните причини за това е, че обвързвайки се с Рим той е трябвало да преодолява недоволството на поданиците си християни от една страна, и от друга - най-вероятно военната реакция от страна на Византия. Дори и след окончателното си решение, българският владетел не прекъснал връзките си с папа Николай I, изисквайки и от двете страни автокефална българска църква. Само Византия направила тази отстъпка и това била решаващата причина за българският избор. След покръстването си Хан Борис I приема титлата княз, която показва владетелския му сан, но и по-ниското му положение спрямо византийския император. Официалното признаване на българските владетели за царе става при цар Петър I, въпреки че още Симеон I нарича себе си “цар на всички българи и ромеи”.

Процесът на християнизацията протича много бавно и трудно, не без бунтове и на български родове, защитници на езическите традиции, и на наследника на княз Борис I - Расате - който прави опит да възвърне старата религия. Това е причина цар Борис I да потуши бунта с най-крайни мерки, да сваля сина си от престола и да постави на негово място брат му - цар Симеон I. Не случайно премества столицата от Плиска в Преслав, отдалечавайки опозицията от себе си, символизирайки новата политика. Чак по време на симеоновото управление България става християнска държава в пълния смисъл на думата, но и държава, чиято култура изхожда от чисто българските традиции, макар и пречупени през светогледа на новата вяра.

Изкуството на един народ винаги е отражение на неговия бит и култура. В изкуството на Средновековна България, наред с чисто византийския образец, съществуват тенденции продължаващи българските езически традиции, макар и пречупени през призмата на светогледа, произхождащ от новата вяра. В областта на строителството и княз Борис I, и цар Симеон I създават църкви, коренно различни от християнските такива, чието оформление е продължение на типично българската архитектурна традиция. Съществува и стил без аналози в никое друго изкуство - стилът на Преславската школа, създадена при на управлението на цар Симеон I.

Т Р А Н С Ф О Р М А Ц И Я

Религията е организирана система от споделени вярвания за свръхестественото, осмислящи неясните области от човешкото общество и неговата природна среда, и система от ритуали, чрез които хората се стремят към по-голям контрол над самите себе си и своята социална и природна среда.

Ричли Х. Крейпо

Преди 1300 години на Балканския полуостров се срещат две култури изповядващи монотеистични религии - с един бог, изначален и безкраен, определящ същността на света и владетелската власт. България и Византия водят многовековна борба за власт и териториално надмощие, но и си взаимодействат на културно равнище.

Преди 1100 години хан Борис I взима решение да приеме християнството и да покръсти целия си народ - съдбоносно решение, определящо цялата по-нататъшна българска история. Новата религия сплотява в политическото устройство на България различни етноси, с различни вероизповедания. Християни по българските земи е имало много преди това. Преди да вземе окончателно решение княз Борис I е кореспондирал относно новата вяра не само с цариградската патриаршия, но и с главата на католическата църква. Това му помага да разбере същността ѝ и да направи разлика между двата култа. Това пречи на Византия да ни асимилира чрез влиянието, което ни оказва в религиозно отношение. Наследникът му - цар Симеон I развива своята държава в съответствие с новите културно-религиозни възгледи и традиции. Приемането на християнството от Византия не е пречка за развитието на България. Новите ритуали не заменят старите, а се преплитат с тях и се обогатяват взаимно. Култът е различен, но самобитността на българския народ се запазва, преминавайки на едно ново равнище.

Преди около 500 години именно тази религия помага на българския народ да запази себе си и своето национално самосъзнание при липсата на българска държавност в условията на 5-вековно робство. Борците ни за свобода са давали живота си в името на свободна християнска България. Не случайно Христо Ботев възпява силата на християнския дух, устояващ пред исляма, но и кълне и проклина търпеливостта и смирението в моменти, когато само оръжието може да помогне.

Сега, когато християнска България е вече свободна, тя се намира в условията на глобализиращи се общества. Условия, в които традициите се променят, но и националностите се запазват. Съществуват тенденции към обединяване на различните течения в християнството, към взаимодействие между християнството и

източните религии, към съгласуване между религията и науката, към приспособяване на вярата към съвременната действителност, зависеща до голяма степен от научно-технологическия прогрес. Взаимодействието между различните култури винаги е било от полза за тях. То пречи на тяхното самозатваряне, което води до изчерпване на вътрешната им творческа сила и превръщането ѝ в шаблонна система от традиции, и от друга страна им помага да обогатяват своя вътрешен светоглед, асимилирайки чуждия.

Образът на света е различен за всички - и в исторически аспект, и в съвременността. Религията не формира, а се формира от облика на общността, която я изповядва и всяка промяна в нейния образ на света зависи от промените в човешкия мироглед. Християнството не е еднакво за всички християнски народи, не е еднакво и за всички християни. Религиите запазват своя култ през вековете, но вярата на отделната личност става все по-глобална и все по-абстрактна. Всеки човек определя сам в какво да вярва, наследявайки социален и религиозен опит чрез своето възпитание, пречупвайки го през своите потребности и идеали, трансформирайки го в нещо, неповторимо, само предусещано, неизразимо с думи.

К О Н Ц Е П Ц И Я

Несъмнено атеизмът, правилно разбран, е необходимият израз на завършената в себе си, изчерпана в религиозните си възможности, обречена на неограниченото душевност.

Освалд Шпенглер

Съществуването само по себе си не притежава смисъл. То се свежда до начало, развитие и край, който в повечето случаи поставя ново начало. Само човекът е превъзмогнал този затворен кръг по пътя на своето духовно развитие. Само той е превъзмогнал инстинктите си, развивайки абстрактно-логическо мислене. Само той придава значение на всичко и търси първопричини.

Непрекъснато търсим истината, независимо че в повечето случаи тя ни убягва. Има неща, които са само предусещани, неизразими с думи. Неща, които съществуват много преди нас и такива, които ще останат след нас, неща, които съществуват успоредно с нас, за които нищо не знаем, които ни плашат, които не разбираме - сътворението на света и неговия край, живота и смъртта, съдбата и случайността. Именно те формират нашия вътрешен страх, нашата вяра, нашия стремеж към съвършенство, към придаване на значимост на краткия ни живот.

Начинът ни на живот, социалния опит, който усвояваме в процеса на възпитанието си, определят нашето съзнание. Взаимодействието между тях определя същността на нашата вяра. Това, в което вярваме е само отражение на нашите нужди и стремежи. Творение на нашето осъзнато несъвършенство, превърнало се в стремеж към съвършенство. Това, което искаме да бъдем, което ни убягва, което не знаем.

Не е ли същността на нашия Бог Светлината? Не е ли неговата същност Словото? Не е ли Той част от нас?

Той е сътворил света, защото ние не знаем как е сътворен. Той е светлината, защото ние се нуждаем от нея в противовес на първичния си страх от тъмнината. Той е слово, защото според нас и само според нас, това е най-висшата форма на общуване. Той е прошката, от която се нуждаем, но сме неспособни да дадем. Този всеопрощаващ бог е въплъщение на нашата неспокойна съвест, на нашето самоуспокоение пред осъзнатата вина.

Преди повече от 2000 години един човек като всички нас е успял да преодолее всички етнически, религиозни и възрастови различия. Човек превъзмогнал времето и пространството, надхвърлил границите на съществуването, достигнал пределите на човешките добродетели. Успял е да въплъти всички свои стремежи в безпрекословна

обич към човека въобще, да осъзнае вярата в Бог като катарзис, надеждата за Рай като идеал, насочен към реалността.

Такъв катарзис можем да постигнем и без вяра в предразсъдъци и суеверия, превъзможвайки ги, осъзнавайки превъзходството си над собственото си творение. **Нуждаем се от бог само, когато сме недостатъчни за самите себе си.** Не винаги осъзнаваме огромния си потенциал - да градим и да деградирате. Ние сме сбор от висши ценности и низки страсти. И воля да избираме - да сме независими или зависещи, свободни или без чувство за отговорност. Воля да се борим срещу своя вътрешен гняв, своя първичен страх. Само индивид успял да ги преодолее може да изгради себе си като завършена личност. Да осъзнае себе си като част от света и историческия процес и тяхната каузалност. Да осъзнае съществуването като непрекъснато взаимодействие между физични, химични и биологични процеси, а действителността като взаимодействие между обществени тенденции и личностни решения.

Историята като процеси свързани в хронологичен ред съществува само за хората. Само ние откриваме причинно-следствени връзки между отделните събития и търсим смисъл в тях. Дори когато нашите хипотези не се потвърдят с факти, се стремим да ги докажем по логически път. Дори когато нашите хипотези се потвърдят с факти, ние тълкуваме тези факти по различен начин. Светът, животът, смъртта, процесите, протичащи в тях се случват по един единствен начин, всяко събитие притежава точно определена причина и всяка причина си има точно определено следствие. Просто различните хора ги възприемат по различен начин в зависимост от вътрешния си мироглед - и обществен, и личностен. Всеки човек е уникален - създава житейската си философия на базата на средата, в която е израснал и на социалния опит, който е усвоил от обществото. Всяко общество е уникално - то се формира на базата на географското си положение, взаимоотношенията си с съседните народи, историческото и културното си наследство.

Ценностите не са универсални. Доброто и злото, истината и лъжата, престъплението и наказанието съществуват само в човешките взаимоотношения. Всеки ги усеща по различен начин, не само като изградени принципи, но и в зависимост от конкретната ситуация, в която е попаднал. Именно затова всяко общество си създава законови и морални норми, които да са общовалидни.

Религиите не са универсални, но необходимостта от вяра е присъща на всички хора. Вярата като обяснение на необяснимото е вяра, която премахва вътрешната ни празнота, самота, страх. Такава вяра предполага безусловното приемане за истинност на съществуването на висша сила, единствено чрез чиито проявления съществува света.

Вярата като обяснение на необясненото е вяра, която допълва и обогатява облика на света около нас. Това е вяра, която търпи развитие успоредно на развитието на личността и обществото.

Вярата във вече обясненото предполага тълкуване и на все още необясненото като следствие на нещата, които са ни известни и тяхното взаимодействие.

Устройството на света се обяснява по различни начини, въпреки че то е еднакво за всички. Съществуването на бог и неговата същност - също. Различните тълкувания на екзистенциалните въпроси пораждат различни религии. Ние всички вярваме в едно и също нещо, наричайки го с различни имена, издигайки различен култ към него. Света около нас съществува и се проявява по някакъв точно определен начин. Част от него познаваме, друга част - не. Независимо дали ще наречем непознатото Бог, етер, природа, съдба или с каквото и да било друго наименование, то е част от този свят, която просто не познаваме. Притежаваме необятен стремеж към познание и ясно съзнание за краткостта на човешкия живот. Това ни прави нетърпеливи по отношение на отговори, които не можем да получим на сегашния етап на научното развитие. Всяко ново откритие носи със себе си редица нови въпроси и колкото повече ни разкрива то, толкова повече и по-трудни са те. Това е предпоставка за запазването на стари култове, най-често заради неизменната вяра в тях като причина за всичко.

Религиите и култа се променят, развиват или се забравят заедно с промените, развитието или асимилирането на обществата. Религията е част от облика на народа, признак за неговата уникалност. Сега, в условията на глобализацията, религиите също са във взаимодействие помежду си. Канонът и ритуалът не се променят, но вярванията се трансформират, границите между тях се размиват. Това, в което вярваме е твърде абстрактно, за да бъде обяснено само от религиозна или само от научна гледна точка. Твърде много традиции сме наследили и твърде динамично се развива съвременното общество. Предходното и следващото се преплитат, допълват и отричат взаимно в нашето съзнание. Твърде е кратък нашият живот, за да откриваме истините сами, но и нещата, които трябва да усвоим като принципи са твърде противоречиви, за да приемаме всичко за чиста монета. Не съществуват абсолютни истини, не можем да открием такива дори и само за себе си, тъй като ние самите се променяме и те, съответно, се променят с нас.

Същността на религията се определя от същността на народа, който я изповядва, от историческите и културните предпоставки за неговото развитие, от неговите нагласи и мироглед, от гледната му точка по отношение на света около него. В зависимост от бита, обществения строй, нивото на философското и научното му познание.

Същността на вярата не се определя от съответната религия, тя се определя от човека. Усвоявайки културни, религиозни, родови, семейни традиции човек, съзнателно или не, си създава свои. Сам определя в какво и как да вярва, независимо дали ще се придържа или не към рамките на религията, към която принадлежи.

Колкото е по-напреднало е научното познание за света, толкова по-абстрактни стават боговете. От обожествяване на реални, но непонятни природни стихии, през анимизъм, се стига до богове, чиято същност е слово, светлина, обич,

прошка - понятия, достатъчно абстрактни и необясними, за да се обожествяват. Свещеностите, спазвани заради вътрешна необходимост, се превръщат в ритуали изпразнени от съдържание. Вярата, като единствена възможност за праведен живот и спасение след него, се превръща в традиция поставена под съмнение и преосмисляне на всеки етап от нашия живот.

Изборът да вярваме в Бог ни повежда по утъпкан от поколения път, отговаря на всички наши екзистенциални въпроси - съществуването, света, смъртта и живота след нея - всичко се обяснява с Бог, с неговата воля, неговите завети. Остава ни правото на избор дали да сме праведни или не, дали да вярваме или не, обяснява ни случайността, обещава ни спасение, наказание и дори прошка, сменя от нас всякаква отговорност, стига да спазваме Божиите закони. Моментите, в които се обръщаме към него са моменти на слабост. Обръщаме се към него с молба, когато сме неспособни да се справим сами. Благодарим му, когато сполуките ни не са извоювани лично от нас, а са предизвикани от поредица от събития, чиито причини не знаем. Благодарим му за щастливите си мигове от страх да не ги изгубим. Разкайваме се пред него, когато не получаваме прошка от тези, които сме наранили. Молим за спасение на душите си, защото те са нещо, което не разбираме напълно и поради тази причина не можем да спасим сами. Молим се за душите на околните от страх за собствените си души. Стремим се да сме праведни от страх от наказание и заради надеждата за Рай.

Къде е ролята на личността в иначе така богато обяснената религиозна символика и философия? Къде е обещаната ни справедливост щом и праведните, и разкаялите се от страх пред смъртта грешници са, в крайна сметка еднакво онеправдани? Какъв е смисълът да прекараме живота си в подготовка за отвъдното при положение, че и без вяра в богове можем да сме личности с изградена ценностна система, обичащи ближните си, прощаващи и правещи добро?

Изборът да отричаме Бог и нуждата от вяра в него предполага едно много по-сложно търсене на отговори на въпроси, които все още нямат такъв. Да разберем, че съществуването на богове е възможно единствено като представа в човешкото съзнание. Да осъзнаем, че всичко си има причина и случайността и съдбата са само следствия, чиито причини не знаем, а съществуването се определя от процеси, протичащи в живата и неживата природа и между тях. Да приемем, че смисълът на живота не е даденост, а резултат от лична борба и смъртта е неин естествен завършек, след който остава само тлен. Животът след смъртта не се осъществява чрез прераждане или преминаване на някаква субстанция в паралелен свят, а само и единствено чрез спомена, който оставяме след себе си. Не смирението, а действеността и борбеността гарантират такъв вид живот. Прошка за грешките си можем да получим само от тези, пред които сме прегрешили, а очакването на такава от "висши" сили може да ни послужи само като самоуспокоение за угризенията на съвестта.

Религията, в същността си, е затворена система от възгледи, изискваща от индивида безусловна вяра в невидима субстанция, определяща същността на битието и небитието. Всичко, което ни заобикаля е зависещо от нея, включително

човешката съдба. В нашите ръце е само изборът ни да сме праведни или не, да вярваме или не, и въпреки това изборът да не вярваш не се обяснява със свободата на човешката воля, а с липсата на просветеност. Религията е нещо, което сплотява общността, но и приравнява отделните хора до нивото на “индивид”, възпрепятствайки израстването им в личности, оковавайки стремежа им към научно познание в рамките на единствената истинност предоставена от религиозните схващания. Религията е необходима на обществото само тогава, когато то изпитва вътрешна необходимост от нея като обяснение на съществуването, като житейска философия и морални ценности. Но култът не трябва да се превръща в закостеняла система от ритуали, а трябва да се развива успоредно и в зависимост от развитието на обществото. Постигането на щастие трябва да е плод на лична борба, а не награда за послушание. Устояването и слабостта пред изкушението трябва да са резултат от личен избор, а не действия, продиктувани от страх пред наказание. Престъплението и наказанието, грехът и изкуплението трябва да се обуславят от обществото, в зависимост от неговите потребности и идеали.

ПАРАМЕРИНА ПРОЕКТА

Визуалната част на проекта се състои от сюрреалистична картина с размери 48/78 см, изпълнена с маслена техника, и от **инсталация**, която може да бъде разглеждана и като самостоятелно произведение, и като диптих заедно с инсталацията към първата част на проекта.

Картината се нарича "Относителност на Абсолюта". Нарисувана е върху фазер и представлява изображение на Исус Христос разпънат в пространството. Под него лежи разполовеният му кръст. Върху едната половина е застанал папата, а върху другата - патриарха и обърнати с гръб един към друг проповядват, всеки според своя канон. Буквалното ѝ значение съвпада с въпроса, че Бог е един, но има различни култове към него, а в по-широк смисъл - и различни религии. Разглеждана от философска гледна точка, тази картина изразява единството на света и съществуването противопоставено на коренно различните човешки представи за него, и в исторически и в обществен, и в личностен аспект.

Инсталацията се казва "Абсолютна относителност" и представлява висяща спирала от плосък метал, съчетана с пружини, които висят в и около нея. Голямата спирала представлява неизвестното, а по-малките - човешките представи за него, които са различни за всички.

Диптихът се нарича "Относителност на абсолюта" - инсталацията от втората част на проекта виси над най-голямата спирала на първата инсталация като по този начин разкрива неизменното присъствие на човешките представи за свръхестественото в процеса на духовната им еволюция, които никога не се изясняват напълно. Те винаги остават да витаят в човешкото съзнание - само предусещани, неизразими с думи, преходни като всичко останало.



БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Шпенглер, О., “Залезът на Запада”, София, 1995г.
2. Крейпо, Р., “Културна антропология”, София, 2000г.
3. Мутафчиев, П., “Книга за българите”, София, 1992г.
4. Бешевлиев, В., “Първобългарите - бит и култура”, София, 1981г.
5. Петров, П., Гюзелев, В., “Христоматия по история на България”, т. 1, София, 1978г.
6. Жилсон, Е., Бьонер, Ф., “Християнската философия”, София, 1994г.
7. Толев, В., “История на религиите”, София, 1992г.
8. Токарев, С., Религията в историята на народите”, София, 1983г.